

A Tanácsköztársaság Szegeden

2 Utazás a műkincsek körül

Szeged leggazdagabb polgára begavári Back Bernát volt, az ország vidéki legnagyobb és legmodernebb gőzmalmának tulajdonosa. De nem csupán a négyemeletes szegedi malom volt az övé — minden adósság nélkül — hanem érdekeltége volt a győri (Back-féle) hengermalomnál is. Amint a kapitalista világban mondani szokták: már nem tudja, mit csináljon a pénzével. Back Bernát azonban tudta. Régi, világhírű festők műveit kutatta föl — egy Dürer-rajzért, vagy egy Cranach-festményért kész volt azonnal Németországba utazni, hát-ha a kép valódi, hát-ha ő lesz a szerencsés, aki megveheti. Barátai beszélték, hogy egy Van Dyck-portréért másfél hónapig alkudott és sikerült elkaparintani Rockefeller elől — ő nem azért, mintha neki több dollárja lett volna, hanem azért, mert Back kiutazott Hollandiába, ott maradt a szubrett babájával, s a megszorult képtulajdonos orra alatt ismételtet megcsörgette Napóleon-aranyait. De talán még a képgyűjteményénél is értékesebb volt régi faszobor-kollekciója. Először szeretettel az ónémet s a felvidéki és erdélyi szász szobrokat hordta össze. A 300—400 éves faszobrok főleg katolikus templomokból valók voltak; csak Back Bernát tudta, milyen kacskaringós utakon jutott hozzájuk.

★

1919 március havában a szegedi direktorium értesült arról, hogy Back Bernát a műkincseket el akarja rejteni, nehogy a népe, illetve a nép múzeumáé legyen. Móra Ferenczel én kaptam a megbízást, vegyük leltárba a képzőművészeti tárgyakat.

Meglepetéssel, este fél tizenegy órakor jelentünk meg a Back-család külön lakóházában. Csak negyedőrai csöngetés és dörömbölés után nyitottak ajtót. Back Bernát már utcai ruhába átöltözött, felesége s két surban-kő fia alvást színlelt.

— A Tanácskormány távirati utasítása alapján lefoglaljuk és köztulajdonba vesszük azokat a festményeket és régi faszobrokat, amelyek műkincseknek számítanak — közöltem.

— Értem..., de nem tehetek ellene semmit... mit nyerek, ha tiltakozom — jegyezte meg halottsapadtan a dúsagdag műgyűjtő. Móra magyarázatokhoz hozzáfűzte:

— Együttessen föl vesszük a pontos leltárt és persze a jegyzőkönyvet is. Arra nincs utasításunk, hogy éjnek idején a múzeumba átszállítsuk a képeket és szobrokat, de arra igen, hogy semmi ki ne maradjon, vagy el ne vesszen.

Majd — a Mórát annyira jellemző — sajátos humorával megjegyezte:

— A szegedi múzeumnak úgy sincs németalföldi és más, nyugati államokból származó műkincse. Néünk csak hun, ősmagyar, kelta és egyéb barbár rossz-csontjaink, cserepeink, zabláink, kőöntvények meg egyéb verekedő szerszámaink vannak... Ne búsulj, Bernát, a legszebb termünkben állítjuk ki ezeket a szép dolgokat, és nagy betűk fogják hirdetni: „Begavári Back Bernát hagyatéka.”

Mint később kiderült, 23 ládát töltöttek meg a szobán levő képek és szobrok. A direktorium, s a végrehajtó bizottság eltávazása után az érteket pár napig a Back-család házában hagyták, s Back Bernát ki akarta lopni őket a városból, azonban Bétrix francia városparancsnok erről értesülve, újból leltárba vétette a műkincseket. A Horthy-éra alatt még is ki tudta „menteni” Svájcba Back Bernát, de a harmincas években úgy ítélte meg a helyzetet, hogy „Magyarországon végleg konszolidált helyzet állt elő” — ezért visszairányította Szegedre a gyűjteményt.

★

A sors különös iróniája, hogy Back Bernát mégis elvesztette a műkincseket,

anélkül, hogy a nép örök birtokába átmentek volna. És éppen az angolmániában szenvedő, s az amerikai monopolkapitalizmusért rajongó Backot az angol és amerikai légi gengszterek tették tönkre.

A második világháború ama periódusában, amikor az amerikai és angol bombázógépek Magyarországon is elkezdtek a nagyarányú pusztítást, a szegedi — stratégiai — is fontos — tiszai vasúti hídra vetették magukat. Vasárnapi történt ez, amikor a híd közelében elterülő nagy Back-malomban aránylag kevesen dolgoztak. Szőnyegbomlás során aztán nemcsak a vasúti hidat rongálták meg, hanem felgyújtották és elhamvasztották a gőzmalom több épületét és gépeit, továbbá a Back-család lakóházát, s elpusztult a sok kép és sok szobor!

Back Bernát heteken át magán kívül kiáltozott, mint egy új Harpagon. Eszébe jutott egész múltja, munkás-kizsárolás nagy kapitalista beidegzettség... és az eredmény? Mindennek vége! Eszébe jutott 1919-es tapasztalata, amikor belevetette magát az ellenforradalom hullámaiba — de származása miatt Zadravecz, Zsirkay és Gömbös eltanácsolták. Gömbösnek hiába mondta Kelemen Béla, hogy „ez a Back a legokosabb ember”, Gömbös magateltelen válasza: „Ilyennel ne gyertek, ölég, ha közöttünk csak egy okos ember akad” — és saját mellbőségére mutatott. Back Bernát nem is tudta magát többé összeszedni, anyagi tönkremenése elvitte.

★

A Tanácsköztársaság idején Back Bernát nagyobbik fia, 20 év körüli, tüzérhadnagyként bevonult a nemzeti hadseregbe, ami az időben a nagy és kis Kass tivornyázó asztaltársaságát jelentette.

Összebarátkozott az ellenforradalmi idegen tisztekkel, s előszeretettel játszott a gallyalért. Gyakran ő fizette helyettük is a cehet. Azok aztán, mint nagyívó vitézjelöltek, szerfölt hangoskodtak. Szóba került a Vörös Hadsereg. Vita kezdődött, és a Back-fiú is beleszólt:

— Ne féljete! En akár egyedül szembe szállok egy századdal. Fogadjunk. Egyedül, lóháton átmegyek a demarkációs vonalon, fegyver se köll, csak egy lovaglópálca. Mi az? Van itt, aki nem hiszi? Tíz üveg pezsgő...

S amíg a lovát elővezették, előre megitták a fogadást. Az ittas hadnagy aztán irányt vett: Szatymaz felett a demarkációs vonal. Alig jutott túl fél kilométerre, három vöröskatonára megragadta a ló kantáriját, s lerántotta az úrt.

— Ki vagy? Kémkedni jöttél?!

— Semmit se akarok, csak fogadásból jöttem, eltévedtem. A Back-malomban fia vagyok — nyöszörögte fogva-cogva. A katonák több társukat előhívták, s a hadnagy úrral többször is elmondatták, mire fogadtak a fehértisztekel. A vöröskatonák nagyokat nevettek, majd az egyik rávert a lovaglópálcával:

— Hát ilyen ostobák vagytok, és köztük te vagy a legnagyobb hülye! Lódulj haza, mondd meg nekik, hogy ők is jöhetnek! Fuss, gyalog, a ló ittmarad.

A Back-fiú még együtt találta a tisztai kompániát. Mindent elmondott nekik. Azok rögtön vészítéletet hoztak ellene, mivel gyáva magatartásával meggyálta a nemzeti hadsereg tisztikarát, nincs tovább köztük helye.

— Úgy látszik, neki kellett volna megvernie a demarkáción túli vöröskatonákat.

(Folytatjuk.)

Autósok, motorosok, gyalogosok:

VIGYÁZAT! JÓ IDŐ!

Bizonyára nagyon furcsának tűnik ez a cím, amikor éppen a tavaszt, a jó időt várja mindenki türelmetlenül. De csaloa még néha ez a tavasz, s a közúti közlekedés ismerőinek nem is okoz osztatlan örömet.

Az úgynevezett átállási időszak veszedelmeivel legutóbb tavaly novemberében foglalkoztunk a Délmagyarország hasábjain. Akkor arra hívtuk fel a figyelmet, hogy a jeges, csúszós utakon már nem lehet a nyári időszaknak megfelelő felfogásban és tempóban vezetni, alkalmazkodni kell a megváltozott körülményekhez. Aki ezt elmulasztja, vagy figyelmeztetést hagyja — sajnos, nagyon sokan vannak ilyenek — az könnyen balesetet okozhat, vagy baleset áldozatává válhat.

Most, amikor elolvadt a hó, s a koratavaszi napsütésben jó idő, jó út várja az autósokat, motorkerékpárosokat, újra erre a rejtett veszedelmre hívjuk fel a figyelmet. Az első tavaszi napsütés mindenkit kicsal az utcára, az utakra, felébrednek téli álmukból a motorkerékpárok és személygépkocsik, hogy szolgálatára legyenek gazdájuknak. Ehhez azonban az is szükséges, hogy a kormány mögött olyan vezető üljön, aki nemcsak azért megbízható gazdája gépének, mert ismeri és betartja a szabályokat, de azért is, mert a rejtett veszedelmekre is ügyel.

Az utak műszaki állapotára minden tél rossz ha-

tással van. A tavaszi olvadás után jelentkeznek az őszi elszárazodás és a téli felfagyás nyomai: leszakadnak, feltöredeznek az utak. A legnagyobb baj az, hogy a teljes felszáradásig nem lehet érdemben foglalkozni a javítással, mert a vizes talajra hiába szórják a tömítő anyagot. A KPM Közüti Igazgatóságának minden erőfeszítése ellenére az utak ezért továbbra is kátyúsak maradnak. Ez az oka annak, hogy mostanában olyan sok „Egyéb veszélyt”, vagy „Sebességhorlatozás”-t jelző táblát lehet látni, mely a veszedelmekre hívja fel a járművezetők figyelmét.

Sajnos, ezeket a táblákat nagyon sokan rendszeresen figyelmen kívül hagyják, és változatlan sebességgel közlekednek a veszélyes útszakaszokon is. Ezért történt Szegeden az Izabella hídon jónéhány baleset, holott a tönkrement út jelzése egyben sebességhorlatozásra is felhívja a vezetőket, az egyéb veszélyeket is jelzi egy-egy tábla.

Mindannyian örülünk a tavasznak, a jó időnek és a jó útnak. Gyakori látvány ilyenkor a napsütéses időben nyitott ablakkal száguldo személygépkocsi és vidám tekintetű vezetője. De sajnos, gyakori látvány az is, hogy gyorsan hajt. Sokan mintha csak most szeretnék időben és kilométerben is pótolni azt, amit a tél elvett tőlük. Nagyon vigyázzunk, mert a téli pihenő alatt reflexeink más ritmust vettek fel, újra hozzá

új rovatot indítunk, amelyben szeretnénk olvasóinkkal sorra-rendre megismertetni azokat a jogokat, amelyek vásárláskor mindenkit megilletnek. Vásárlás és jóvásárlás között nagy különbség van; aki ügyesen vásárol, időt és főleg pénzt takarít meg.

Jó, ha olvasóink ismerik az alapvető szabályokat, amelyek betartását udvariasan bár, de határozottan meg lehet követelni a kereskedelmi dolgozóktól. Reméljük, hogy segítségére lesz ebben olvasóinknak új rovatunk.

A kirakat

Az üzlet kirakatának legelső funkciója az, hogy kínálja az árut, megismertesse a vevővel. Szép kirakatot rendezni művészet. De első szempont mindenképpen az eladás, jó kereskedő nem is tesz ki olyan árut — s ezt a rendelkezés is előírja —, amiből az üzletben, a raktárban kellő mennyiség nincs. S ha elfogyott az áru és a vevő a kirakatból szeretné? Kérésére be kell venni, nem kell azt a feleletet elfogadni, hogy csak kirakatrendezés után kaphatja meg a vevő. Ezek írott szabályok, de régi kereskedők a megmondható, hogy az „íratlan törvények”, az üzleti szellem is ezt diktálja. „Eladva” kiírást a kirakati áru mellé kitenni szabálytalan.

Ezek szerint nincs az üzletben arra lehetőség, hogy az árut lefoglalják? De van, csak nem az a módja. Például bútörületben fontos ez és mindenütt, ahol az elszállítás megszervezéséhez időre van szüksége a vevőnek. Ilyen esetben előleget kell fizetni, a vételár egyharmadát, vagy ezer forintot. Az előlegezett árut 8 napon belül át kell venni. Amennyiben másik vevő kéri az üzlet dolgozóitól, be kell bizonyítani, hogy az árut lefoglalták, az előleget a pénztárba szabályosan befizették. Ha ezt bizonyítani nem tudják, készpénzért jog van az árut bárkinek megvásárolni. A boltvezető érdeke is, hogy — a vevők bizalmának megtartására — minden vita nélkül bebizo-

nyítsa a lefoglalt árurol, hogy az üzlet megkötését megkezdtek.

A kereskedelmi szabályok értelmében a kirakatban, a hűtőpulton levő áru az elnevezést, árat és minőségi osztályba sorolást fel kell tüntetni. Ennek elmulasztása szabálysértés. Senki se vegyen meg olyan árut, aminek az ára nem tisztázott. Reklamáció esetén igen kellemetlen meglepetés érheti ilyen esetben a vásárlót. Különösen élelmiszereknel fontos tisztázni, hiszen sokféle felvágott és tejtermék van, naponta változik a zöltségek ára is, s az árvaltozásokat is azonnal köteles a kereskedő feltüntetni. Ha nincs kint az ár, tévedésnek lehet magyarázni azt is, ami nyilvánvalóan nem az.

A Tv Galériája

Képernyő

A televízió amúgy igazából csak mostanában kezdődött a képzőművészeti ismeretterjesztésben felhalmozódott adósságát.

Volt persze adás e témakörből az elmúlt években is, de azok aligha érdemeltek ki a „megfelelő” jelzőt mind számuk, mind pedig tartalmuk szerint.

Az igazán szívesen nézett képzőművészeti műsorok újabbban tűnnek fel a képernyőn, s közülük is a

Tv Galériája váltja ki a legtöbb izgalmat.

Izgalmas — egyben elcsúszásokat keltő — volt az új rovat első adása, amely Szász Endrét, az igazán elszállítást megszervezőt mutatta be hozzáillő módon, egy arénába való képcsinalás közepette: és izgalmas — de sokkal nemesebb „zsigerfeszüléseket” keltő — volt a szerda este látott újabb Tv Galéria is, amely a vásárhelyi iskola egyik legjelesebb tagját, Szalay Ferenc festőművészt állította a kamerák elé. A nézők faggatásának kitett művész — aki „mellesleg” a szegedi Tömörkény István művészeti szakközépiskola igazgatóhelyettese — festeni ugyan csak a róla készült kisfilmben festett, mégis, sokkal inkább barátjává vált a nézőknek, mint korábban látott interjúalany elődje.

Szerencsés volt már Solyomár Istvánnak, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatóhelyettesének rövid tárlatvezetése is, s épp így, minden póztól mentesen, tényleg a fontosabb kérdéseket feszegetve zajlott le az egész társas-beszélgetés.

Szalay Ferencről ebben a

frivol tv-világban is az derült ki, amit eddig is tudtunk. Az, hogy egy ösztönösen szerény, választott útján oldalra-pillantgatások nélkül előre haladó művész, olyan valaki, aki nem a felkapott divatok, de a ki-zárólag csak a maga belső törvényei szerint fest.

Érdekes volt persze azt is hallani, hogy nem valami sokat foglalkozik a manapság annyira elterjedt ön-elemzéssel. Ez van, én így csinálom — mondja az arcát majd mindig disztó, furcsa felmosolyával, és sokkal szívesebben viszi át arra a szót, hogy miféle anyagok — enyvek, tojásfehérjék — kellenek a képzéséhez, mint arra, hogy egy-munkájának világrajzját művészpszichológiai alapon elemezze.

Úgy látszik, az efféle emberek még a túlihegésre, a maguk-mutogatására annyira hajlamos pesti műértőkönközséget is illendőbb kérdések feltevésére szorítják. Szalay Ferencről ugyanis inkább azt tudakolták, hogy miért érzi magát otthon Hódmezővásárhelyen, s nem azt, hogy mennyibe kerül egy képkeret...

Akác László

Kedvezmény a színházba járó fiataloknak

Hatszáz ezer forintot szavaztak meg a kulturális alapról a Művelődésügyi Minisztérium, a szakszervezetek és a KISZ közös akciójára, amelynek jóvoltából az idei évadban kedvez-

ményt kaptak az ifjú színházlátogatók, s köztük is elsősorban az egyetemisták és ifjúmunkások. Az összeget 120 ezer ötförintos utalvány formájában juttatták el a fiatalokhoz; 40 ezret Budapesten, 80 ezret pedig vidéken osztottak szét. Ezek értékét beszámították a színházjegyek árába. Tulajdonosaik a készpénzen kívül ezekkel fizethettek a hétforintos vagy ennél drágább jegyekért. Az utalványokat a KISZ-bizottságok ítélték oda az arra érdemesnek talált fiataloknak.

Az akció keretében csak azoknak a daraboknak a megtekintéséhez nyújtottak támogatást, amelyek mondanivalójukkal, kimagasló művészi értékkel maradó elménnyel ajándékozták meg nézőiket.

Március 21-én és 22-én tanítási szünet

A Művelődésügyi Minisztérium felhívta az illetékes oktatásügyi szervek figyelmét, hogy a Minisztertanács határozatának megfelelően szabályozzák a tanítás rendjét a Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója kapcsán. Az iskolákban március 21-én és 22-én nem lesz tanítás, 23-án rendes tanítási nap. A ta-

PÉNTEK,
1969. MÁRCIUS 14.

DELMAGYARORSZÁG 5